

ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی

تاریخ

(دوره‌ی راهنمایی تحصیلی)

مجموعه راهنماهای تولید کتاب‌های آموزشی - ۳

ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی
راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی برای ناشران
نویسندگان و معلمان مؤلف

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر انتشارات کمک‌آموزشی
تابستان ۸۳

مقدمه

با ورود به هزاره‌ی سوّم میلادی، پیشرفت‌ها و تجربیات نوین آموزشی، این امکان را فراهم ساخته است که سخن گهربار پیامبر (ص)، «زگهواره تا گور دانش بجوی»، یا به عبارت دیگر «یادگیری مادام‌العمر»، مصداق عملی یابد. امروزه یادگیری به زمان حضور در مدرسه محدود نمی‌شود، بلکه همان‌طور که در گزارش کمیسیون بین‌المللی درباره‌ی آموزش برای قرن بیست و یکم با عنوان «یادگیری، گنج درون» (۱۹۹۵، Dolors) بیان شده است، یادگیری تمام جنبه‌های حیات انسان را دربرمی‌گیرد. تحقق چنین امر خطیری بدون بازاندیشی، بازسازی ساختارها و بازآفرینی مؤلفه‌های نظام آموزشی و زیرساخت‌های آن، بعید می‌نماید. یکی از مهم‌ترین و رایج‌ترین منابع تحقق یادگیری مؤثر و پایدار در کشورمان، کتاب‌های آموزشی هستند. یادگیری اطلاعات از طریق کتاب، علیرغم گسترش اینترنت همچنان اهمیت خود را حفظ کرده است. (گانیه وریس، ترجمه‌ی مهجور، ۱۳۷۸).

کتاب‌های آموزشی توانسته‌اند، در کنار ابزار پیچیده و سریع توسعه یافته‌ی رسانه‌ای در سراسر نظام‌های آموزشی جهان همچنان اهمیت خود را حفظ کنند و به تحقق یادگیری در سطوح مختلف فراگیران بپردازند. در حال حاضر، «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش»، به عنوان یکی از مؤسسات بزرگ علمی فرهنگی و آموزشی کشور، در امر پژوهش، برنامه‌ریزی، تولید و ارزشیابی کتاب‌های آموزشی نقش عمده‌ای دارد. این سازمان، علاوه بر ساماندهی امور تولید و

نشر کتاب‌های آموزشی، امر راهنمایی و جهت‌دهی به دست‌اندرکاران امور چاپ و نشر، در راستای تولید کتاب‌های آموزشی مناسب و مورد نیاز نسل دانش‌آموزی، اولیاء، معلمان و کارشناسان آموزشی سراسر کشور را برعهده دارد. آنچه در مجموعه‌ی حاضر فراهم شده است، تلاشی مقدماتی برای نیل به این مقصد می‌باشد. امیدواریم با نظرات ارشادی و اصلاحی کلیه‌ی صاحب‌نظران امر تعلیم و تربیت، در گام‌های بعدی، این تلاش‌ها کامل‌تر شوند و به سمت تحقق هدف‌های متعالی و آرمانی نظام آموزشی کشور پیش روند.

دفتر انتشارات کمک آموزشی

ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی تاریخ

در کتاب‌های درسی تاریخ دوره‌ی راهنمایی تحصیلی، کوشش شده است، یک دوره از تاریخ جهان با محور قرار دادن «ایران»، به زبان ساده و متناسب با ذهن و زبان دانش‌آموزان ارائه شود. داده‌های تاریخی بی‌شمار از یک‌سو، و محدود بودن حجم و ساعات درس‌ها از سوی دیگر، سختی کار مؤلفان این‌گونه کتاب‌ها را نشان می‌دهد.

در این کتاب‌ها، از تکیه‌ی صرف بر تاریخ سیاسی پرهیز شده است و جنبه‌های دیگر تاریخ، به ویژه فرهنگ و تمدن هر عصر و نیز آمده است هر جا هم محدودیت فضا بوده، از تصویر برای رفع این مشکل استفاده شده است.

هر چند تمامی تاریخ جهان از اهمیت برخوردار است، اما فرصت‌های محدود برای یادگیری، مؤلفان این کتاب‌ها را ناچار از انتخاب مهم‌تر نسبت به مهم کرده است. به همین خاطر، این مؤلفان، بر **تاریخ ایران** که برای آنان اهمیت بیش‌تری دارد، تأکید کرده‌اند.

دوره‌ی راهنمایی تحصیلی تنها فرصتی است که فرزندان ایرانی ما می‌توانند، به طور مختصر با یک دوره از تاریخ اسلام و ایران آشنا شوند.

توجه به هدف در آموزش تاریخ

عدم آگاهی نسبت به چرایی آموزش تاریخ، در میان اکثر دست‌اندرکاران آموزش و چاپ مطالب کمک‌آموزشی احساس می‌شود. در حالی که مهم‌ترین و اساسی‌ترین نکته برای کسانی که در این زمینه به نگارش کتاب تمرین، دانش‌افزایی و کتاب کار ویژه می‌پردازند، اطلاع و آگاهی و نیز اعتقاد کافی نسبت به هدف‌های آموزشی تاریخ است. غفلت از این نکته موجب می‌شود، معلمان در تدریس و ارزش‌یابی، بر نکات

غیرمحموری تأکید ورزند و دست‌اندرکاران چاپ کتاب‌های کمک‌آموزشی نیز به بیراهه بروند.
مهم‌ترین هدف‌های آموزشی تاریخ در دوره‌ی راهنمایی تحصیلی عبارتند از:

۱. آشنایی با مهم‌ترین تحولات تاریخ ایران، اسلام و جهان

در کتاب‌های دوره‌ی راهنمایی تحصیلی، امکان شرح کافی و وافیه جریان‌های تاریخی وجود دارد. بنابراین در این مورد فراگیران با مهم‌ترین تحولات تاریخی آشنا می‌شوند؛ تحولاتی که هر یک از آن‌ها، در تاریخ اهمیت اساسی دارند و تأثیر جدی بر حوادث و جریان‌های پس از خود داشته‌اند. نظیر: رام کردن حیوانات، پیدایش خط، یکجانشینی، کشاورزی و یا ظهور پیامبران الهی، جنگ‌های بزرگ و انقلاب‌ها.

۲. تقویت حس میهن‌دوستی

فرزندان ایران، چه دختر و چه پسر پس از پایان تحصیل در دوره‌ی راهنمایی، خواه به تحصیل ادامه دهند، خواه ندهند و در هر صنف و شغلی که باشند می‌باید برای یک زندگی شهروندی مناسب و برای توفیق در زندگی فردی و اجتماعی آماده شوند. بنابراین شایسته است به میهن خود علاقه‌مند باشند. علاقه به میهن، تضمینی است برای: علاقه‌مندی به سرنوشت کشور، وظیفه‌شناسی، و نیز حفظ کشور در آینده.
از لوازم ایجاد حس میهن‌دوستی، مطالعه‌ی سرگذشت کشورمان است. با آگاهی از این سرگذشت، فرزندانمان درمی‌یابند که کشور آن‌ها با داشتن تاریخ طولانی و پرفراز و نشیب و با جانفشانی‌های بسیار و بهره‌مندی از مردان و زنان شجاع و دانشمندان پرتلاش، توانسته است همچنان به حیات خود ادامه دهد.

۳. آشنایی با میراث فرهنگی و علاقه‌مندی نسبت به آن‌ها

امروزه در سراسر جهان تلاش زیادی برای حفظ، احیا و بقای میراث فرهنگی صورت می‌گیرد. زیرا این میراث حاصل اندیشه‌ها، تجربه‌ها و زحمات پیشینیان است و موجب حیثیت و اعتبار ملت‌ها می‌شود.

۴. توانایی تجزیه و تحلیل نسبی حوادث تاریخی

حوادث تاریخی، به طور اتفاقی و بدون زمینه و دخالت عوامل گوناگون رخ نداده‌اند. بلکه از یک‌سو، حاصل عوامل متفاوتی هستند و از سوی دیگر، زمینه‌ی حوادث بعدی را فراهم می‌آورند. درک درست حوادث و جریان‌های تاریخی، علاوه بر شناخت ریشه‌ی جلوه‌های فرهنگی جامعه‌های گوناگون (نظیر آداب و رسوم و اعتقادات) قوای فکری دانش‌آموزان را نیز تقویت و عادت به تفکر و تعقل را در آن‌ها ایجاد می‌کند.

۵. آشنایی با تغییر در تاریخ

با گذشت زمان، در زندگی انسان و محیط اطراف افراد او تغییر رخ می‌دهد. این تغییر، گاه تدریجی و کند است و گاه سریع و محسوس. درک تغییر در تاریخ، به دانش‌آموزان می‌آموزد که دنیای اطراف آن‌ها از نخست چنین نبوده است، بلکه هر جنبه و جلوه‌ای از آن داستانی و سرگذشتی دارد و دنیای آتی نیز با دنیای کنونی متفاوت خواهد بود.

۶. تقویت حس عبرت‌آموزی و خداپرستی

نظری به تاریخ و تأمل در حوادث و جریان‌های تاریخی و سرگذشت افراد و اقوام نشان می‌دهد که سرانجام پیروزی با حق و حقیقت است و به صلاح انسان‌هاست که راستی و درستی را در پیش بگیرند. خداوند با

درستکاران است و نیکی و نیکان را دوست دارد و از بدی و بدکاران بیزار است.

۷. تقویت حس تفاهم و نوع دوستی

مطالعه‌ی تاریخ به دانش‌آموزان نشان می‌دهد که در شکل‌گیری تمدن و فرهنگ کنونی، همه‌ی ملت‌ها سهیم بوده‌اند. همه‌ی ملت‌ها، قهرمانان، میراث فرهنگی، آداب و رسوم، و سرگذشتی دارند که برای آن‌ها عزیز است و بدان‌ها مهر می‌ورزند. هر ملتی، بر اثر کوشش و تلاش، پیشرفت می‌کند و بر اثر تفرقه و تنبلی، از پیشرفت باز می‌ماند. پس هیچ ملتی بر دیگری برتری ذاتی ندارد؛ همه انسان هستند و فرهنگ و ملیتشان برای خودشان محترم است.

۸. توانایی تهیه‌ی گزارش، هنگام بازدید از آثار تاریخی

دقت کافی در مشاهده‌ی آثار تاریخی، نظیر: ظروف، بناها و سکه‌ها موجب آگاهی و درک درست گذشته و گذشتگان می‌شود. پیدا کردن راه‌هایی برای واداشتن دانش‌آموزان به دقت در مشاهده‌ی آثار تاریخی، باید از دغدغه‌های دست‌اندرکاران آموزش تاریخ باشد. تهیه‌ی گزارش و آموختن چگونگی تهیه‌ی گزارش از آثار تاریخی، موجب افزایش دقت و ایجاد و پرورش توانایی‌های پژوهشی در دانش‌آموزان می‌شود. در وضعیت کنونی، دست‌اندرکاران تألیف و چاپ کتاب‌های کمک آموزشی، به علت عدم آگاهی از هدف‌های مذکور، بر حفظ بدون اندیشه‌ی اسم‌ها و رویدادهای تاریخی تکیه‌ی افراطی می‌ورزند؛ از آن جمله‌اند کتاب‌هایی که به عنوان کمک درسی، به تعدادی پرسش و پاسخ بسنده کرده‌اند.

با این مقدمه به ویژگی‌هایی که باید کتاب‌های کمک آموزشی در حوزه‌ی تاریخ داشته باشند، می‌پردازیم.

الف) کتاب‌های دانش‌افزایی برای دانش‌آموزان

کتابی که در این زمینه تألیف می‌شود، شایسته است این ویژگی‌ها را داشته باشد:

۱. ناظر بر هدف‌ها و محتوای برنامه درسی باشد.
۲. مقدمه‌ای کوتاه درباره‌ی کتاب و در ارتباط با درس تاریخ داشته باشد.
۳. به مفاهیم بنیانی و اصلی پرداخته باشد.
۴. دارای زبانی مناسب و جذاب باشد و از قالب‌های متنوع مانند داستان، نمایشنامه، متن توصیفی استفاده کرده باشد.
۵. از نقشه و تصویر به اندازه‌ی کافی استفاده شود و خواننده‌ی کتاب را به آن‌ها توجه داده شود.
۶. در سازمان‌دهی مطالب، به منظور ایجاد کنجکاوی و علاقه و انگیزه‌ی بیشتر، از پرسش استفاده شود (خواه پرسشی که پاسخ آن در متن هست و خواه پرسشی که پاسخ آن در متن نیست). تعداد پرسش‌ها در این گونه کتاب‌ها محدود خواهد بود.
۷. مطالب دارای فصل‌بندی و عنوان‌گذاری و مبتنی بر سیر زمانی باشد.
۸. عنوان کتاب و عنوان‌های اصلی و فرعی آن، با محتوا هماهنگی داشته باشد.
۹. از آوردن اسم‌ها و سال‌های متعدد و متنوع پرهیز شود و شخصیت‌ها، مکان‌ها و سال‌های مهم محور قرار داده شوند.
۱۰. حجم اثر در حوصله‌ی مخاطب آن باشد.
۱۱. در تهیه‌ی مطالب از منابع معتبر و علمی استفاده شده باشد.
۱۲. اسم‌ها و اعلام تاریخی براساس مشهورترین ضبط آن‌ها و در صورت نیاز، همراه با اعراب‌گذاری باشند.

۱۳. در پایان، کتاب‌های مناسبی برای مطالعه‌ی دانش‌آموزان درخصوص موضوع‌های کتاب معرفی شوند.
۱۴. در چاپ آن از کاغذ رنگی و تا حد امکان از تصویرهای رنگی استفاده و به شکل خوبی صحافی شده باشد.
۱۵. مطابق با موازین مورد قبول، ویرایش شده باشد.

ب) کتاب‌های کار دانش‌آموزان

برای تدوین کتاب کار دانش‌آموز شایسته است، این نکات رعایت شوند:

۱. در تدوین اثر به اهداف برنامه درس توجه شود.
۲. کتاب با توجه به آخرین چاپ کتاب درسی تألیف شده باشد و نسبت به عدم تغییر کتاب درسی حداقل به مدت ۲ سال، اطمینان حاصل شود.
۳. فعالیت‌های طراحی شده، تنها بر حافظه تکیه نداشته باشند و بتوان در آن‌ها از نقشه‌های گنگ و جدول استفاده کرد.
۴. پرسش‌ها متنوع و ناظر بر همه‌ی حیطه‌های شناختی باشند.
۵. فعالیت‌های فکری و منطقی طراحی شوند.
۶. اسم‌ها و اعلام تاریخی به صورت صحیح و در صورت لزوم با اعراب‌گذاری نوشته شوند.
۷. برای هر درس منابع مناسبی برای دانش‌آموزان معرفی شوند.
۸. پرسش‌ها و فعالیت‌های ارائه شده تا حد امکان از تنوع برخوردار باشند.
۹. در تنظیم پرسش‌ها و فعالیت‌های مربوط به هر درس موضوع‌ها و مفاهیم اصلی محور قرار گیرند و از پرداختن به موضوع‌های فرعی و حاشیه‌ای خودداری شود.

۱۰. میزان و سطح فعالیت‌های در نظر گرفته شده برای هر درس، با اوقات دانش‌آموزان متناسب باشد. یعنی فعالیت‌ها نه آنقدر کم باشند که تعمیق یادگیری میسر نشود و نه آنقدر زیاد باشند که انجام آن‌ها دانش‌آموز را خسته و از انجام سایر تکالیف درسی خود باز دارند.

۱۱. در صورت امکان، از نکته‌ها و مطالب خواندنی تاریخی استفاده شود.

۱۲. در طراحی فعالیت، به تناسب موضوع از تصویرها و عکس‌های تاریخی استفاده شود.

۱۳. مطالب مطابق با آیین‌نامه‌ی ویرایش کتاب‌های درسی، ویرایش شود.

۱۴. بیان و نگارش با شرایط مخاطبان متناسب باشد.

ج) کتاب‌های دانش‌افزایی برای معلمان (حوزه‌ی تاریخ)

کتابی که در این زمینه تألیف می‌شود، شایسته است، این ویژگی‌ها را داشته باشد:

۱. در مقدمه‌ی آن، هدف از تألیف و چگونگی ارتباط آن با برنامه‌ی درسی تاریخ تشریح شده باشد.

۲. در ارتباط با هدف‌های برنامه درسی تاریخ تدوین شده باشد.

۳. موضوع آن با محتوای آموزشی که معلم تدریس می‌کند، ارتباط مشخصی داشته باشد؛ به طوری که به افزایش سواد علمی او در تدریس تاریخ کمک کند.

۴. محتوای آن از نظر زمانی و موضوعی سازمان‌دهی شده باشد.

۵. حجم آن با فرصت‌های مطالعاتی معلمان هماهنگی داشته باشد.

۵-۱. درباره‌ی روش تدریس موضوع مورد بحث کتاب تألیف شده، رهنمودهایی ارائه دهد. مثلاً اگر موضوع کتاب یک سلسله‌ی حکومتی یا

- یک موضوع تمدنی و فرهنگی است، راهکارها و ابزارهای آموزش مؤثرتر آن به دانش‌آموزان نیز مشخص شود.
- ۵-۲. در ذکر سال‌ها از سه تقویم هجری شمسی، هجری قمری و میلادی، به تناسب دوره‌های مورد بحث به صورت تطبیقی استفاده شود.
- ۵-۳. از پرداختن به مطالب ابتدایی مربوط به موضوع خودداری شود و پیش‌آموخته‌های احتمالی معلمان مورد توجه قرار گیرد.
- ۵-۴. درباره‌ی چگونگی ضبط اسم‌ها و اعلام تاریخی متن و اعراب‌گذاری آن‌ها، در متن یا پاورقی توضیح داده شود.
- ۵-۵. عنوان کتاب و عنوان‌های اصلی و فرعی فصل‌ها با محتوا ارتباط و هماهنگی داشته باشد.
۶. برای تدوین اثر از منابع معتبر علمی استفاده شود.
۷. ویرایش ادبی شده باشد.
۸. در کتاب از نقشه و تصویر استفاده و درباره‌ی هر یک از آن‌ها نیز توضیحی نوشته شده باشد.
۹. فهرست مطالب، فهرست اعلام و فهرست منابع داشته باشد.
۱۰. در چاپ آن از کاغذ و صحافی مناسب استفاده شده باشد.
۱۱. در قطع مناسب چاپ شده باشد.

چک لیست کتاب‌های دانش‌افزایی تاریخ برای معلمان و کارشناسان

حوزه آموزشی: تاریخ

نام کتاب: نویسنده / مترجم: ناشر: کد:

ردیف	ویژگی‌ها	۵ بسیار زیاد	۴ زیاد	۳ متوسط	۲ کم	۱ بسیار کم
۱	توجه به هدف‌های درس تاریخ.					
۲	مستند بودن مطالب و استفاده از منابع معتبر.					
۳	بیان دقیق اسم‌ها و اعلام تاریخی و اعراب‌گذاری آن‌ها.					
۴	معادل‌نویسی تقویم‌های شمسی، قمری و میلادی.					
۵	تناسب حجم کتاب با عنوان آن و پرهیز از بیان مطالب غیرضروری.					
۶	ارتباط محتوا با موضوع‌های کتاب‌های درسی.					
۷	توجه به اطلاعات و یافته‌های جدید درخصوص موضوع مورد نظر.					
۸	تدوین و ارائه‌ی معلومات تاریخی با روش‌های جذاب و متنوع.					
۹	استفاده از منابع تصویری (جدول، نمودار، نقشه و عکس) برای تبیین مطالب.					
۱۰	توجه به مسائل تمدنی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در کنار تاریخ سیاسی (به تناسب موضوع کتاب).					
۱۱	توجه به نقش اقشار مختلف در حوادث تاریخی به تناسب موضوع کتاب.					
۱۲	تبیین علل و تحلیلی پدیده‌ها و رویدادهای تاریخی.					
۱۳	بیان معتدل و منصفانه موضوع‌های تاریخی.					
	جمع					
	جمع کل					

چک لیست کتاب‌های دانش‌افزایی تاریخ برای دانش‌آموزان

حوزه آموزشی: تاریخ

نام کتاب: نویسنده / مترجم: ناشر: کد:

ردیف	ویژگی‌ها	۵ بسیار زیاد	۴ زیاد	۳ متوسط	۲ کم	۱ بسیار کم
۱	توجه به مفاهیم و موضوعات اصلی کتاب درسی.					
۲	توجه به مهم‌ترین حوادث، تحولات و مسائل مربوط به موضوع مورد بحث.					
۳	توجه به پیش‌دانسته‌های مخاطبان.					
۴	رعایت توالی و ترتیب تاریخی در سازمان‌دهی مطالب.					
۵	پرهیز از قضاوت مستقیم در تبیین حوادث و رویدادها و بیان معتدل و منصفانه‌ی موضوع‌ها و مسائل تاریخی.					
۶	میزان مستند بودن مطالب و استفاده از منابع معتبر.					
۷	تحلیل و تبیین علی‌حوادث.					
۸	تاکید بر عناصر و مطالب وحدت‌دهنده و خودداری از وارد شدن به مباحث تفرقه‌انگیز.					
۹	تقویت هویت اسلامی - ملی مخاطبان.					
۱۰	تقویت حس عبرت‌آموزی و آینده‌نگری مخاطبان.					
۱۱	تقویت حس تفاهم، نوع دوستی و احترام به دیگران.					
۱۲	افزایش علاقه‌ی مخاطبان به کشور و تلاش برای پیشرفت آن.					
۱۳	ارج نهادن به دانشمندان و خدمتگزاران ایران و جهان.					
۱۴	درک مفهوم تغییر در تاریخ.					
۱۵	توجه به میراث فرهنگی و ترغیب برای حفظ آن.					
۱۶	کسب توانایی لازم برای تجزیه و تحلیل نسبی حوادث تاریخی.					
۱۷	افزایش علاقه به مطالعه‌ی تاریخ.					
۱۸	توجه به مسائل تمدنی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در کنار تاریخ سیاسی.					
۱۹	استفاده از محرک‌های تصویری (جدول، نقشه، نمودار، عکس) برای تبیین پدیده‌ی مطلب.					
۲۰	داشتن دقت در ذکر اسم‌ها و اعلام تاریخی و بیان توضیحات ضروری درباره‌ی آن‌ها.					
۲۱	استفاده از نکته‌ها و مطالب جالب تاریخی برای جذاب کردن متن.					
۲۲	دقت در بیان سال‌ها با علامت‌های اختصاری تقویمی و آوردن معادل‌های مورد نیاز.					
۲۳	مطابقت و جذابیت عنوان و طرح جلد با مندرجات و علاقه‌ی مخاطبان.					
	جمع					
	جمع کل					

موضوع‌های کلی کتاب‌های تاریخ اول، دوم و سوم دوره‌ی

راهنمایی

۱. تاریخ خط در ایران
۲. تاریخ اسلحه در ایران
۳. تاریخ لباس در ایران
۴. تاریخ کاغذ و کتاب در ایران
۵. تاریخ نقاشی در ایران
۶. تاریخ صنایع در ایران
۷. مرزهای ایران (اطلس تاریخ ایران)
۸. پایتخت‌های ایران
۹. تاریخ پست در ایران
۱۰. مدرسه در ایران
۱۱. کاروان‌سراها
۱۲. جاده‌ی ابریشم
۱۳. کشاورزی در ایران
۱۴. پزشکی در ایران
۱۵. سفال‌گری در ایران
۱۶. معماری در ایران
۱۷. جشن‌ها و سرگرمی‌های ایرانیان

موضوع‌های طرح شده در کتاب تاریخ اول راهنمایی

الف) کلیات

۱. اهمیت تاریخ
۲. فایده‌های مطالعه‌ی تاریخ
۳. منابع نوشتن تاریخ

ب) حکومت‌ها

۱. حکومت یونان باستان
۲. حکومت روم باستان
۳. حکومت مادها
۴. حکومت هخامنشیان
۵. حکومت سلوکیان
۶. حکومت اشکانیان
۷. حکومت ساسانیان

ج) شخصیت‌ها

۱. حضرت نوع (ع)
۲. حضرت ابراهیم (ع)
۳. حضرت یوسف (ع)
۴. حضرت موسی (ع)
۵. حضرت عیسی (ع)
۶. حضرت محمد (ص)
۷. حضرت خدیجه (س)
۸. فاطمه زهرا (س)
۹. جعفر بن ابیطالب (ع)
۱۰. زردشت و دین او
۱۱. مانی
۱۲. مزدک
۱۳. دیاکو
۱۴. کوروش
۱۵. داریوش
۱۶. کمبوجیه

۱۷. اسکندر مقدونی
 ۱۸. خشایار شاه
 ۱۹. آریو برزن
 ۲۰. ارشک (اشک) اول اشکانی
 ۲۱. فرهاد دوم اشکانی
 ۲۲. مهرداد اول اشکانی
 ۲۳. مهرداد دوم اشکانی
 ۲۴. کراسوس
 ۲۵. سورنا
 ۲۶. اردشیر بابکان
 ۲۷. شاپور اول ساسانی
 ۲۸. خسرو پرویز
 ۲۹. خسرو انوشیروان
 ۳۰. بهرام چوبین
 ۳۱. یزدگرد سوم
 ۳۲. حضرت خدیجه (س)
 ۳۳. فاطمه زهرا (س)
 ۳۴. جعفر ابن ابیطالب
 ۳۳. شاپور دوم ساسانی
- (د) رویدادهای مهم**
۱. مهاجرت آریاییان به ایران
 ۲. حمله اسکندر به ایران
 ۳. ورود اسلام به ایران
 ۴. ظهور اسلام
 ۵. ماجرای شعب ابیطالب

۶. هجرت مسلمانان به حبشه
۷. هجرت پیامبر اسلام (ص) از مکه به مدینه
۸. غزوه بدر
۹. غزوه أُحد
۱۰. غزوه خندق
۱۱. صلح حدیبیه
۱۲. فتح خیبر
۱۳. فتح مکه
۱۴. ماجرای غدیر خم

هـ) تمدن و فرهنگ

۱. زندگانی انسان‌های نخستین
۲. تمدن سومر
۳. تمدن بابل
۴. تمدن آشور
۵. پیدایش خط
۶. پیدایش پول
۷. پیدایش بازرگانی
۸. پیدایش حکومت
۹. پیدایش قوانین
۱۰. تمدن ایلام
۱۱. شهر شوش در دوران باستان
۱۲. تمدن یونان باستان
۱۳. تمدن روم باستان
۱۴. تمدن فنیقیه
۱۵. تمدن لیدی

۱۶. تخت جمشید
۱۷. هگمتانه
۱۸. کتیبه‌ی بیستون
۱۹. طاق کسری
۲۰. نقش رستم
۲۱. مکه
۲۲. مدینه
۲۳. عربستان پیش از اسلام
۲۴. تمدن مصر باستان
۲۵. اهرام
۲۶. جاده ابریشم
۲۷. دیوار چین

موضوع‌های طرح شده در کتاب تاریخ دوم راهنمایی

الف) کلیات

۱. عیاران
۲. خوارج
۳. اسماعیلیان
۴. زندگی مردم ایران در قرن‌های بعد از اسلام (تا صفویه)
۵. اروپای قرون وسطا
۶. مسیحیت

ب) حکومت‌ها

۱. بنی‌امیه
۲. بنی‌عباس
۳. طاهریان

۴. صفاریان
۵. علویان
۶. آل بویه
۷. سامانیان
۸. خوارزمشاهیان
۹. غزنویان
۱۰. سلجوقیان
۱۱. ایلخانیان
۱۲. آق قویونلوها
۱۳. قره قویونلوها
۱۴. سربداران
۱۵. تیموریان
۱۶. ازبکان

ج) رویدادهای مهم

۱. فتوحات مسلمانان در ایران و روم
۲. جنگ جمل
۳. جنگ صفین
۴. جنگ نهروان
۵. حماسه‌ی کربلا
۶. حمله‌ی مغولان به ایران
۷. جنگ دندانقان
۸. جنگ ملازگرد
۹. جنگ‌های صلیبی

د) شخصیت‌ها

۱. امام علی (ع)

۲. امام حسن (ع)
۳. امام حسین (ع)
۴. امام جعفر صادق (ع)
۵. امام رضا (ع)
۶. سایر ائمه (به صورت جداگانه)
۷. محمد بن ابی بکر
۸. مالک اشتر
۹. عمروعاص
۱۰. حربن یزید ریاحی
۱۱. عمر بن سعد
۱۲. زینب (س)
۱۳. ابومسلم خراسانی
۱۴. برمکیان
۱۵. طاهر ذوالیمینین
۱۶. مأمون
۱۷. یعقوب لیث
۱۸. عیاران
۱۹. بلعمی
۲۰. جیمانی
۲۱. ابوعلی سینا
۲۲. ابوریحان بیرونی
۲۳. آلتکین
۲۴. مرداویج
۲۵. امیر اسماعیل سامانی
۲۶. عضدالدوله

۲۷. محمود غزنوی
۲۸. حسنک وزیر
۲۹. ابوالفضل بیهقی
۳۰. طغرل سلجوقی
۳۱. آلب ارسلان
۳۲. خواجه نظامالملک
۳۳. حسن صباح
۳۴. ملکشاه سلجوقی
۳۵. چنگیزخان
۳۶. جلال‌الدین خوارزمشاه
۳۷. خواجه نصیرالدین طوسی
۳۸. عطاملک جوینی
۳۹. رشیدالدین فضل‌الله همدانی
۴۰. غازان خان
۴۱. تیمور
۴۲. گوهرشاد
۴۳. شاهرخ تیموری
۴۴. اوزن حسن آق قویونلو
۴۵. فارابی
۴۶. کمال‌الدین بهزاد
۴۷. صلاح‌الدین ایوبی
۴۸. خوارزمی
- هـ) تمدن و فرهنگ**
۱. مدارس نظامیه
۲. رصدخانه‌ی مراغه

۳. رصدخانه‌ی سمرقند
۴. نیشابور
۵. ری
۶. مرو
۷. سمرقند
۸. هرات
۹. اصفهان
۱۰. تبریز
۱۱. بلخ
۱۲. بخارا
۱۳. تاریخ مسجدها
۱۴. آثار تاریخی معروف ایران بعد از اسلام (تا صفویه)

موضوع‌های طرح شده در کتاب تاریخ سوم راهنمایی

الف) کلیات

۱. تاریخ روابط ایران و آمریکا
۲. تاریخ خلیج فارس
۳. تحولات اروپا در قرون جدید
۴. روابط ایرانیان و اروپائیان در دوره‌ی صفویه و قاجاریه

ب) حکومت‌ها

۱. امپراتوری عثمانی
۲. صفویان
۳. افشاریه
۴. زندیه
۵. قاجاریه
۶. پهلوی

ج) شخصیت‌ها

۱. شاه اسماعیل اول صفوی
۲. شاه عباس اول صفوی
۳. شاه طهماسب اول صفوی
۴. شاه سلطان حسین صفوی
۵. شیخ بهایی
۶. علامه مجلسی
۷. ملاصدرا
۸. نادرشاه
۹. کریم‌خان زند
۱۰. لطفعلی خان زند
۱۱. آغا محمدخان قاجار

۱۲. فتحعلی شاه قاجار
۱۳. ناصرالدین شاه قاجار
۱۴. مظفرالدین شاه قاجار
۱۵. محمدعلی شاه قاجار
۱۶. احمدشاه قاجار
۱۷. عباس میرزای قاجار
۱۸. امیرکبیر
۱۹. سید جمال‌الدین اسدآبادی
۲۰. قائم مقام فراهانی
۲۱. ستارخان
۲۲. باقرخان
۲۳. شیخ محمد خیابانی
۲۴. میرزا کوچک خان جنگلی
۲۵. آیت‌الله سید حسن مدرس
۲۶. آیت‌الله کاشانی
۲۷. دکتر مصدق
۲۸. رضاخان
۲۹. محمدرضا شاه
۳۰. محمدتقی خان پسیان
۳۱. آیت‌الله بروجردی
۳۲. امام خمینی
۳۳. آیت‌الله گلپایگانی
۳۴. شهید مطهری
۳۵. دکتر شریعتی
۳۶. آیت‌الله طالقانی
۳۷. شهید بهشتی
۳۸. شهید رجایی

۳۹. آیت‌الله خامنه‌ای

۴۰. حاج آقا مصطفی خمینی

۴۱. ناپلئون بناپارت

(د) رویدادهای مهم

۱. جنگ چالدران

۲. انقلاب صنعتی اروپا

۳. انقلاب کبیر فرانسه

۴. جنگ‌های ایران و روس

۵. نهضت تنباکو

۶. ماجرای امتیاز رویتر

۷. انقلاب مشروطیت ایران

۸. به توپ بستن مجلس شورای ملی ایران

۹. قیام ۱۵ خرداد

۱۰. حادثه‌ی فیضیه

۱۱. کاپیتولاسیون

۱۲. انقلاب روسیه

۱۳. کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۹۹

۱۴. جنگ جهانی اول

۱۵. جنگ جهانی دوم

۱۶. ملی شدن نفت

۱۷. انقلاب اسلامی ایران

۱۸. حوادث مهم دوران انقلاب اسلامی

۱۹. جنگ تحمیلی عراق بر ایران

(ه) تمدن و فرهنگ

۱. مدرسه‌ی دارالفنون

۲. تهران قدیم

۳. اصفهان

۴. قزوین
۵. اردبیل
۶. شیراز
۷. نخستین روزنامه‌ها در ایران

مجموعه راهنماهای تولید کتابهای آموزشی می‌کوشد تا یافته‌های علمی کاربردی و دیدگاه‌های کلیه صاحب‌نظران درباره‌ی سامان‌بخشی کتابهای آموزشی را برای استفاده نویسندگان، ناشران و سایر پدیدآورندگان کتابهای آموزشی ارائه نماید.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر انتشارات کمک آموزشی
دبیرخانه سامان‌بخشی کتابهای آموزشی
<http://samanketab.roshdmag.ir>